

ВІДГУКИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

УДК 343.9

DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.45>

Сергій Федорович ДЕНИСОВ,
доктор юридичних наук, професор
(м. Чернігів, Україна)

Павло Павлович СЕРДЮК,
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ, Україна)

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ЕНТОНІ УОЛША «СЕКСУАЛЬНІСТЬ І ЗЛОЧИН: НЕОДАРВІНІСТИЧНА ПЕРСПЕКТИВА»¹

Повідомимо коротко про автора монографії. Ентоні Уолш – професор кримінальної юстиції Бойського державного університету (м. Бойсе, штат Айдахо, США). У сферу його наукових інтересів входить біосоціальна кримінологія, статистика та філософія права, якими він займається ось уже 34 роки. Він отримав ступінь доктора філософії в галузі кримінології у 1983 р. Працював моряком, морським торговцем, поліцейським та офіцером пробації до того, як вступив до академії у віці 44-х років. Є автором 50 монографій та 150 статей та глав монографій, що включають різні питання кримінології та біосоціальних аспектів злочинності. Відзначений нагородами Асоціації біосоціальної кримінології та Біопсихологічним відділенням Американського товариства кримінології за його дослідження у галузі біосоціальної кримінології.

Назва монографії представлена більш вузько, ніж питання, розкриті в ній. У *першому розділі* монографії автор фактично надав апологію біосоціальній кримінології, у якій основну увагу приділив тому, як опоненти біосоціальної кримінології, особливо представники критичної кримінології, шельмують генетичний детермінізм. Як відомо, представники критичної кримінології сповідають вкрай ліві погляди на природу злочинності у суспільстві. Їх по праву називають марксистами у кримінології.

Автор послідовно пропонує аргументи проти генетичного детермінізму, пояснюючи, що такий підхід надто спрощує питання. Гени не

¹ Walsh A. Sexuality and Crime: A Neo-Darwinian Perspective. New York and London : Routledge, 2023. 124 p.

працюють поза впливом навколишнього середовища, включаючи соціальне. Вони впливають на формування головного мозку людини, та її поведінку, але не є інструкціями чи кресленнями поведінки людини. Гени, сприяючи внутрішній винагороді за альтруїстичну поведінку через систему метаболізму головного мозку, гормони заохочення тощо, лише опосередковано впливають на поведінку людини. Особистий досвід людини й навколишнє середовище не менш впливають на поведінку людини, ніж гени, які покладено в основу побудови організму та його процеси, але у жодному разі, ці процес не можна назвати генетичним детермінізмом.

У *другому розділі*, присвяченому поведінковій генетиці, зокрема, впливові генів і спадковості на можливу поведінку, автор наводить багато в чому нудну для багатьох кримінологів доказову базу того, чому немає якогось гена злочинності, або вродженої злочинності. Є тільки такі гени та спадковість, які сприяють появі властивостей людини, що підвищують її схильність до агресивних чи інших протиправних вчинків. Здається, що нудна ця інформація не об'єктивно, а тому що вимагає від читача поринути у термінологію та складні моделі інших наук, яким він не навчений. Йому доведеться запастися терпінням та наполегливістю, і прогризати граніт високої біології та генетики. Злочинність передбачає цілий комплекс фенотипових компонентів, які не такі однозначні, як можуть уявити скептики біосоціальної кримінології. Фенотип злочинності можна звести до складових його ендотипів, таких як імпульсивність або низька емпатія, що полегшують їхню ідентифікацію як генетичної основи злочинної поведінки (с. 13). Є гени, які сприяють розвитку таких рис у людини, як імпульсивність і низька емпатія, втім, як і багато інших властивостей психіки людини, що змушують її шукати короткий і простий шлях до успіху. Але дослідник чітко зазначає, що всі ці процеси тісно пов'язані із середовищем проживання, оточенням людини. Такі просоціальні риси, як альтруїзм, чесність і совість, подібні до троянд; для зростання їм необхідне ретельне вирощування. Антисоціальні риси, такі як низький самоконтроль, агресивність та негативна емоційність, подібні до бур'янів. За відсутності належного культивування результат передбачити не важко. Генетично обумовлені фактори ризику злочинної поведінки мають низький рівень впливу у сприятливих середовищах. Люди, які живуть у цих середовищах, і перетинають межу, зазвичай мають велику генетичну схильність до цього, саме тому, що середовище стримує злочинність. Взаємозв'язок між генетикою та злочинністю менш виражений у неблагополучних середовищах, оскільки сильний вплив навколишнього середовища маскує генетичний внесок, хоча, безсумнівно, що у цих середовищах існує більше людей із сильнішим генетичним навантаженням злочинної поведінки, ніж у благополучних середовищах (с. 16). Таке бачення навіть інтуїтивно зрозуміле, і дає можливість представникам соціологічного типу кримінології применшувати вплив генів та біології, а найчастіше нівелювати зовсім.

Фактори навколишнього середовища або сім'ї можуть впливати на

середнє значення будь-якої кількості фенотипічних ознак спадковості, не впливаючи на варіативність цих ознак.

Стабільність генетичної мінливості означає, що спадковість може залишатися стійкою навіть тоді, коли середній рівень змінної зростає, падає чи залишається незмінним. Це має означати, що перебільшення біологічної складової або навколишнього середовища у формуванні злочинної поведінки завжди веде до помилкових оцінок. Наприклад, діти з низьким самоконтролем і низьким рівнем страху генетично більш вразливі до можливостей антисоціальної поведінки у навколишньому середовищі, ніж стриманіші та боязкіші діти. Екстравертів, і шукаючих сенсацій людей приваблює кар'єра в армії, пожежників чи поліції, тоді як тих, хто схильний до інтроверсії та обережності, приваблюють менш небезпечні професії. Вплив довкілля посилює криміногенні тенденції у поведінці людини, але ми можемо знати їх унікальний причинний внесок, якщо не можемо виключити самостійний вибір. Без генетичного поведінкового аналізу кримінологи не зможуть відокремити причинний вплив навколишнього середовища від самостійного вибору (с.18–19). Ідея автора у тому, що середовище, передусім соціальне, може надавати однаковий вплив на різних людей. На одних воно впливає позитивно, на інших негативно, хоча й впливає однаково. Але ця різниця виникає через те, що у цих людей різні схильності у вираженні своїх реакцій на середовище. Одні – реагують стримано та просоціально, а інші – протилежно. А вирішує при цьому генетична схильність людини до певної поведінки, але вона діє не повністю. Людині залишається можливість обрати правомірний варіант поведінки, навіть, якщо вона володар генетичної схильності, наприклад, до імпульсивної поведінки.

Третій розділ «Молекулярна генетика та поведінка» пояснює читачеві, як діють гени у побудові людського тіла. Ця інформація була би малокорисною, якби гени не брали участь так само у побудові гормональної системи людини, а гормональний рівень управління поведінкою людини й зараз займає провідну роль у її житті. На жаль, тисячоліття розвитку цивілізації дуже мало вплинули на цю найпростішу систему самоврядування організму, яка заохочує ту поведінку, яка сприяє його виживанню, і карає за те, що веде до невиправданої розтрати ресурсів і небезпек на шляху до виживання та успішної репродукції. Очевидно, що ця система така ж парадоксальна та примітивна, як і сотні тисяч років тому назад. Відтак така очевидна різниця між завоюваннями цивілізації та мотивами поведінки звичайної людини.

Гормональна система винагорода за успішну діяльність для виживання поведінку дуже промовиста. Чого варта дофамінова система, яка відповідальна, зокрема, за створення любовних союзів між людьми, що приносить їм багато радості, і навіть більшою мірою смутку при розриві цих стосунків. Дофамінова винагорода окрилює та мотивує людину, а дефіцит такої винагороди веде до затяжних психічних розладів. Чим більш чутливі до дофаміну люди, тим більша імовірність того, що вони будуть надмірно

стимульовані подіями. Вони сильніше реагують на подразники, і більшою мірою залежать від цієї дофамінової системи. Часто сценарії їхнього життя стикаються з трагедіями та проблемами в особистому житті, оскільки їм складніше будувати тривалі, довірчі стосунки з людьми. Нестача секретії цього гормону, дофаміну, змушує таких людей нудьгувати, і вони прагнуть підвищити рівень стимулів, щоб полегшити свій стан, що може призвести до злочинної чи інших форм антисоціальної поведінки, сексуальної розбещеності та невірності (с. 23). Вочевидь, що гени, які сприяють формуванню в організмі конкретно такої чутливої до дофаміну гормональної системи, в умовах схожого середовища будуть частіше сприяти поведінці, яка становить інтерес для кримінології.

Автор зазначає про роль епігенетичного наслідування для поведінки людини. Актуальність епігенетики для кримінології пов'язана з тим, як досвід раннього життя, особливо виховний, безпосередньо взаємодіє з генами в мозку, що розвивається. Дослідження показують, що потомство матерів, яке отримувало належну з її боку турботу демонструвало кращу реакцію на стрес і було більш соціально адаптованим, ніж потомство матерів з низьким рівнем материнської турботи. Раннє оточення дає людині уроки про світ, у якому вона буде жити, які фіксуються в клітинах головного мозку, і якщо воно говорить людині, що світ – це вороже місце, вона ставиться до нього відповідно (с. 27), а це у свою чергу знижує рівень емпатії та підвищує агресивність. У прийомних дітей спостерігаються значно нижчі рівні нейропептидів вазопресину та окситоцину¹, ніж у рідних дітей, а також значно нижчі рівні взаємодії з їхніми матерями, які зазвичай підвищують рівні нейропептидів. Це означає, що епігенетичне пригнічення зазначених нейропептидів через тактильний комфорт і відчуття прихильності підвищує стрес і знижує емпатію. Епігенетика підкреслює проникні межі між біологією та навколишнім середовищем. Вона балансує між крайнім редуціонізмом у біології і тим цілим, яке називають «середовищем». Незважаючи на заяви про те, що біологія та кримінологія непорівнянні, біологія людини «біологізує» соціальні науки, а соціальні науки «соціологізують» біологію людини, не усвідомлюючи повністю, що вони роблять. Однак поточний стан біологічних досліджень дуже контрастний, тому що біологія коливається на роздоріжжі між редуціонізмом і холізмом. Усе це має відвернути соціологів від страхів щодо «генетичного детермінізму». Для вчених-соціологів розуміння генетики наблизить їх до розуміння середовища, а для вчених-біологів розуміння середовища наблизить їх до розуміння генетичних ефектів (с. 28). Розвиток біологічної науки, як нам здається, зменшить рівень соціологізації кримінології, оскільки прояснюватимуться механізми поведінки людини. Але це відбудеться не скоро, бо в західних суспільствах – в авангарді фундаментальних досліджень у галузі біології, зараз інший

¹ Вазопресин – пептидний гормон гіпоталамуса. У головному мозку бере участь у регуляції агресивної поведінки. Окситоцин – пептидний гормон гіпоталамуса. Дослідження довели зв'язок окситоцину в людських відносинах, підвищення довіри та зменшення страху.

порядок денний досліджень. Ліберальні сили вкладають гроші в абсолютно порожні та штучні «проблеми», і меншою мірою в справді актуальні питання.

Далі, у цьому розділі автор висвітлює добре відоме навіть у кримінологічній літературі питання про вплив монаміноксидази на схильність до антисоціальної поведінки (с. 29), що теж недвозначно говорить про вплив біології на поведінку людини. Нині деякі вважають, що моноаміноксидаза – фермент, який здійснює катаболізм моноамінів, більшою мірою впливає на вразливість деяких дітей по відношенню до несприятливих подій, що травмують, у їхньому житті, а в результаті на агресивність поведінки в майбутньому. У будь-якому випадку це питання все ще залишається слабовивченим і суперечливим. Важливо тут відзначити вагоме зауваження автора, що гени, які зумовлюють появу того чи іншого різновиду цього ферменту, виявляються або мовчать у контексті середовища (с. 29). На наш погляд, це говорить про те, що дослідження знаходяться на початковому етапі, оскільки для наукового результату потрібно знати, за якими закономірностями проявляються або мовчать ці гени, і як та чи інша схильність виявиться, тобто за яких умов ймовірність вища чи нижча. Із цим повинна мати справу наука. Нині питання знаходиться на стадії усвідомлення необхідності.

Наприкінці глави автор приділяє трохи уваги питанню впливу генетики на людську свободу волі – класичне питання філософії права. Він передбачувано робить висновок, що гени, мозок і навколишнє середовище схиляють нас у певному напрямку, але вони не визначають цей напрям у якомусь абсолютному сенсі (с. 32). Іншої відповіді ми не очікували, інакше довелось би зробити висновок, що система кримінальної юстиції карає невинних, і тільки їх, а сучасна цивілізація не може обійтися без примусового апарату, адже вона так само забезпечує панування політичних еліт, а не тільки стримування злодюжок і гвалтівників.

У *розділі четвертому*, присвяченому тому, як кримінальні риси людини розвиваються й зберігаються, автор дає відповіді на низку питань. Зокрема, чи є злочинна поведінка нормальною? Цікава полеміка, як риси печерної людини, які зараз добре проявляються в окремих видах професійних злочинців, сприяють виживанню в сучасності? Мається на увазі, а чи вигідні вони зараз у сучасному світі? На це автор відповідає цілком переконливо. Майже всі характеристики «природженого злочинця» у пом'якшеній формі будуть корисні чоловікові у суспільстві мисливців-збирачів та корисні у його групі. Відсутність страху, прагнення азарту та імпульсивність зробили його грізною зброєю проти конкуруючих груп. Його агресивність, сила та відсутність співчуття дозволяють йому домінувати над своїми однокорупниками й дають йому кращі можливості в отриманні переваги. Злочинна поведінка – це спосіб отримати ресурси з невеликими витратами для себе, експлуатуючи інших.

Експлуататорська поведінка забезпечує еволюційні переваги широкому колу видів тварин (с. 33–34). Якою б неприємною не здавалася ця

думка сучасним моралізаторам та правовим фетишистам, на наш погляд, реальність така, що й у сучасному суспільстві безстрашні, імпульсивні, агресивні люди з ослабленою емпатією можуть отримувати переваги для виживання. Це стосується насамперед людей, які перебувають у злочинних спільнотах, професійних злочинців, олігархів, представників фінансових кланів, військових хунт, політиків, змовників та ін.

На думку автора, для розуміння природи злочинної поведінки потрібно зрозуміти природу альтруїстичної поведінки. Наводячи приклади всіляких корисних плодів від альтруїстичної поведінки, перш за все для самого благодійника, він зазначає, що цілком ймовірно, що люди народжуються зі сильною схильністю до співпраці та турботи про інших, і ця схильність потім посилюється або послаблюється залежно від того, що діти відчувають пізніше у соціальних взаємодіях з іншими (с. 36). Очевидно, що ця схильність має біологічну природу, а не є результатом соціалізації людини. І це ріднить альтруїстичну поведінку зі злочинною. Але, на наш погляд, щоб ясно зрозуміти це питання, варто додати тезу, яка, на перший погляд, звучить парадоксально. Маючи спільне коріння, це дві гілки одного дерева. І антисоціальна, і альтруїстична поведінка має в основі один глибокий мотив – користь для самого діяча. Вона проявляється в найближчому розгляді в отриманні внутрішньої винагороди у вигляді відповідного гормонального підкріплення, а в дальній перспективі користь для виживання у вигляді ресурсу від злочину або блага за альтруїзму.

Тактика поведінки людини у суспільстві також може залежати від її схильності, яка може мати генетичну природу. Необхідно при цьому враховувати фактори довкілля, такі як стабільність групи та культурна динаміка. Наприклад, кримінологи знають, що існують спільноти, у яких репутація «задири» цінується чоловіками найбільше, але навіть у цих спільнотах має бути певний рівень групової лояльності та співпраці з групою однолітків. Лояльність і співробітництво в таких спільнотах, звичайно, мають швидше антисоціальний, ніж просоціальний характер і мотивуються завоюванням «вуличної довіри», а не альтруїзмом та співчуттям (с. 39). Не лише підла поведінка має у собі біологічну основу, а й бажання покарати злочинця, негідника, брехуна, зрадника. Як і будь-яке універсальне бажання, бажання покарати має вбудовану нейрофізіологічну основу. Ми визнаємо справедливість, тому що визнаємо несправедливість, і ми визнаємо несправедливість, відчуваючи обурення з приводу несправедливості, а не шляхом посилення на якусь правову норму. Тобто ми відчуваємо несправедливість через фізіологічні реакції на неї до того, як сформулювали про неї уявлення (с. 41–42).

У *п'ятому розділі*, присвяченому еволюційним теоріям злочинності, автор вказує, що соціологічна кримінологія дає цінну демографічну інформацію, але вона подібна до географії, і описує те, що видно «неозброєним оком», відкидає технології, які б давали можливість зазирнути під поверхню. Зокрема, соціологічна кримінологія зазначає, що злочинність найпоширеніша у бідних районах, і робить висновок, що

бідність є причиною злочинності. Біосоціальна кримінологія прагне вийти за рамки сприйняття першого порядку та знайти основні «причини причин», використовуючи технології та теорії, надані нам природничими науками. Біосоціальна кримінологія більше схожа на геологію в тому сенсі, що вона виходить за рамки опису форми та розташування суші (топографії) і заглядає під поверхню, намагаючись пояснити еволюційні та сучасні геологічні процеси, які сформували топографію. Еволюція сформувала топографію наших геномів та нашого мозку, тому, на думку автора, на нас лежить обов'язок досліджувати процеси, які правдоподібно пояснюють карту нашої поведінки (с. 43).

У цьому розділі автор підходить до суті теми своєї монографії. Причини вибору злочинної поведінки він розглядає у тій самій площині, що й стратегії репродуктивної поведінки. Якщо є дві типові стратегії репродуктивної поведінки, які дещо відрізняються у чоловіків та жінок, а звідси, мабуть, і відмінності у чоловічій та жіночій злочинності. То відповідно генетика впливає і на стратегії соціальної поведінки, у тому числі злочинної та просоціальної. Стратегії репродуктивної поведінки передбачають два підходи. В одному чоловік обирає шлях співпраці. Вибирає одну жінку, створює з нею сім'ю, і всі свої інвестиції вкладає у потомство. Така стратегія вигідна тим, що збільшує виживання потомства. Інша стратегія, названа, з нашого погляду, не точно, передбачає стратегію обманщика, коли чоловік не прагне створення сім'ї, і не планує вкладатися інвестиціями у потомство, а має безліч короткочасних зв'язків, у яких народжується потомство. Зазначається, що частіше таку стратегію обирають злочинці, і як наслідок, вони загалом мають більше дітей від різних жінок, ніж ті, які обирають сімейний спосіб життя, а останні, зазвичай, ведуть просоціальний спосіб життя. Зрозуміло, що схильність до вибору тієї чи іншої стратегії визначається генетикою та середовищем. У жінок ці стратегії відрізняються тим, що перші обирають одного тата для своїх дітей, переконавшись у його надійності, а другі, розуміючи ненадійність партнерів, намагаються отримати короткочасні інвестиції від багатьох чоловіків, тим самим збільшуючи ймовірність появи всього свого потомства від різних батьків, які надалі або зовсім не вкладатимуть свої інвестиції в потомство, або ці інвестиції будуть мінімальними. Такі жінки частіше обирають злочинні способи задоволення своїх потреб, ніж жінки, які обирають першу стратегію репродукції.

Автор ставить питання, а як узгоджуються ці тези з тим фактом, що жінки надають перевагу сімейним відносинам з чоловіками з високим соціальним статусом? Чи означає це, що чоловіки з низьким соціальним статусом змушені частіше обирати стратегію репродукції – обманщика, тобто не будувати відносини на тривалу перспективу без інвестицій у сім'ю та потомство? Частково це правда, як фактор впливу навколишнього середовища. Але це так само залежить від соціального способу життя в суспільстві. У сучасності така реальність проявляється все виразніше. Це також узгоджується з тим, що чоловіки з низьким соціальним статусом

обирають також злочинні способи досягнення результату. Здебільшого це стосується загальнокримінальної злочинності. Соціологи, швидше за все, наголосили би, що не генетична схильність впливає на вибір життя з низьким соціальним статусом, а тому й відповідної стратегії репродуктивної поведінки, а соціальний стан, отриманий від своїх батьків та вплив соціального середовища. Автор сказав би, що таке пояснення швидше «географічне», ніж «геологічне» (див. вище).

Дослідник зазначає, що еволюційна теорія стала надзвичайно корисною теоретичною основою для кримінології, особливо у поясненні деяких із її найбільш загадкових особливостей, таких як співвідношення гендерної злочинності та проблеми співвідношення віку людини і злочинності. На відміну від традиційних підходів, заснованих на соціології, еволюційний підхід пов'язує свої теорії та припущення з тяжкою експериментальною роботою, що проводиться спорідненими науками, такими як нейробіологія, генетика та ендокринологія. Існує дуже мало пророцтв еволюційної теорії, які би не узгоджуються із цією експериментальною роботою. Фактично, ці споріднені науки часто звертаються до еволюційних пояснень, намагаючись глибше зрозуміти свої відкриття на найближчому рівні. Отже, еволюційна теорія послідовно пов'язує пояснення граничного рівня з поясненнями проміжного рівня. Автор також пов'язує поведінку людини з поведінкою тварин, підкреслюючи, що будь-яка поведінка підсвідома, але зрештою зв'язана з подвійними цілями всіх форм життя. Без еволюційної теорії наше розуміння людського розуму та людської поведінки було би значно зниженим (с. 52).

У **шостому розділі** монографії автор приділяє увагу питанню теорії «історії життя» та коваріації сексуальних та кримінальних рис людини. Тут представлено докладне пояснення репродуктивних стратегій людини та їх вплив на соціальну поведінку. Репродуктивні стратегії розміщуються у векторі від невеликих батьківських інвестицій або їх відсутності та високої плідності (вибір r) до високих батьківських інвестицій та низької плідності (вибір K), відповідно – r-стратегія та K-стратегія репродукції (с. 54). Вочевидь, що K-стратегія репродукції присутня у 90% людської популяції, і так само успадковується. Тому виникає питання, а чи не є вона результатом впливу культури? Змінити це може лише сильна зміна середовища життя людства. А ось відхід від цієї стратегії у бік r-стратегії найчастіше супроводжується проблемами у поведінці людини, у тому числі злочинною поведінкою (с. 56).

Автор зазначає, що злочинна поведінка пов'язана з необмеженою сексуальною поведінкою. Людську сексуальність він називає соціосексуальністю чи ступенем відмінностей між людьми у сексуальних установках, бажаннях та поведінці. Відмінності у соціосексуальності оцінюються з використанням соціосексуальної шкали, яка описує вектор від обмеженого, тобто менше сексуальних партнерів, згода з традиційними сексуальними установками й перевага довгострокових відносин, до необмеженого, тобто більша кількість сексуальних партнерів, розгульна

сексуальна поведінка та перевага короткострокових відносин над довгостроковими. Він наводить докази загального походження рис, пов'язаних із сексуальністю та антисоціальною поведінкою, використовуючи розмір вибірки від 31 968 до 318 863 піддослідних, щоб оцінити генетичні кореляції між різними показниками репродуктивних зусиль та антисоціальною поведінкою (с. 57–58). Потрібно, однак, з нашого боку помітити, що в сучасних умовах економічно розвинених держав генетична схильність більшості людей до вибору К-стратегії репродуктивної поведінки переживає суттєвий тиск середовища, оскільки люди фактично переходять до моделі серійної моногамії з огляду на високий рівень розлучень між подружжям та умови, у яких лише два шлюби із десяти ледве доживають до свого трирічного терміну. У таких умовах, справді, це вже навряд чи в чистому вигляді К-стратегія репродуктивної поведінки, і авторові варто було би у своєму досить свіжому дослідженні звернути увагу на ці процеси. Очевидно, що у більшості людей зберігається ця генетична схильність та знижена схильність до скоєння злочинів. Але не менш помітною є тенденція до впливу середовища на те, що скоро ця схильність зміниться на іншу – г-стратегію репродуктивної поведінки. Виникає резонне питання, чи не призведе така зміна у майбутньому до того, що такі суспільства стануть тотально злочинними? Хоча тут згадуються деякі закономірності соціологічної кримінології. Зокрема, «закон насичення злочинністю». Для якості дослідження треба було би з'ясувати, як у суспільствах, де представлений більший відсоток г-стратегії репродуктивної поведінки, справи зі злочинністю?

У *сьомому розділі* монографії автор не шкодує сил, щоб стисло описати те, як працюють основні системи головного мозку, які забезпечують виживання організму. Варто відзначити лише деякі аспекти впливу певних гормонів на поведінку людини. Гормон серотонін, зокрема впливає на низький самоконтроль та негативну емоційність. Остання є схильністю сприймати багато ситуацій, як відштовхуючі й реагувати на них роздратуванням і гнівом. Низький серотонін може негативно впливати на соціальну поведінку, а тому генетична схильність до зниженого засвоєння мозком цього гормону частіше призводить до нестриманої поведінки. Тестостерон належить до класу стероїдних гормонів, які називаються андрогенами. Він асоціюється з різними типами чоловічої поведінки, особливо з агресивною поведінкою. У людей з вищим рівнем тестостерону проявляється домінуюча поведінка, яка іноді спричиняє агресію. Кортизол є катаболічним гормоном. Він є частиною адаптивної реакції на стрес, яка мобілізує та концентрує нас на діях. Високе співвідношення тестостерону та кортизолу схиляє до соціально агресивної поведінки (с. 69–73). Взагалі, цей розділ не представляє особливого інтересу й не пропонує будь-якої нової наукової інформації. Більшою мірою вона покликана полегшити розуміння процесів у поведінці людини, яка залишається недоступною для нефакхівців.

Восьмий розділ «Антисоціальні особистості: психопати та соціопати» викликає очікування суворо наукових доказів, а не умоглядних пояснень,

але в цьому випадку, хоч і були наведені деякі емпіричні дані, у цілому вони залишили присмак поверхневого підходу. Автор зазначає, що для психопатів характерні такі якості, як емоційна холодність, відсутність співчуття та почуття провини, висока схильність до ризику, нездатність відкладати задоволення, орієнтація на зараз, а також відсутність зобов'язань та лояльності. Ці характеристики так само підходять як для звичних злочинців, так і для тих, хто практикує лише випадкові чи короткострокові статеві зв'язки. Він підкреслює, що психопатія торкається приблизно 1% населення загалом, але є у 15–25% ув'язнених. Дослідження 170 ув'язнених злочинців показало, що психопати мають у два рази більшу кількість сексуальних партнерів протягом усього життя порівняно із ув'язненими з контрольної групи (с. 74–75). Тут слід наголосити, що в подібних дослідженнях методика виявлення психопатії у в'язнів частіше пов'язана із циркулярними аргументами, а вибірки основної та контрольної групи піддослідних викликають нарікання.

Психопати, на думку дослідника, є продуктом природи без суттєвого впливу навколишнього середовища, на відміну від соціопатів, яких вважають продуктом несприятливих умов навколишнього середовища, що взаємодіють із їх генетичними особливостями. Психопати відносно не реагують на стимули покарання й надмірно реагують на стимули, що винагороджують, і ці моделі реагування є вродженими, а не набутими (с. 76–77). Усі дослідження сходяться на думці, що при психопатії відбувається поділ коркових та підкіркових структур головного мозку, які пов'язують разом раціональні та емоційні структури (с. 79). Психопати відомі своєю холодною та розважливою поведінкою в гонитві за винагородою, але соціальні проблеми можуть спровокувати неконтрольовану їхню поведінку та емоційні реакції (с. 81–82). Очевидно, що автор проводить паралелі з якостями психопатів, злочинців та людей, які ведуть розгульне статеве життя.

На відміну від психопатів, усі соціопати є злочинцями за визначенням, хоча й з меншим генетичним навантаженням. Соціопати використовують стратегію обману, яка так чітко прив'язана до генотипу, як у психопатів. На відміну від психопатів, соціопати майже завжди походять з нижчого соціального класу, і їхня кількість може суттєво різнитися залежно від культури та часу, відстежуючи умови середовища, які сприяють чи перешкоджають використанню стратегій обману. На думку автора, соціопати становлять більшу загрозу для суспільства, ніж психопати, тому що вони так само небезпечні та їх більше. Їх чисельність, по суті, є результатом жорстокого та зневажливого виховання, яке збільшується через дедалі більшу кількість дітей, які виховуються в сім'ях без батька. Одна з ключових відмінностей між психопатами та соціопатами полягає в тому, що у психопатів відсутня совість, тоді як у соціопатів вона принаймні має пробіски (с. 83–84).

У *дев'ятому*, завершальному розділі монографії автор засвідчує про те, що співвідношення кількості чоловіків і жінок корелює з рівнем

злочинності у суспільстві. У суспільствах, де більше чоловіків, ніж жінок – вищий рівень насильницьких злочинів (вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування). У суспільствах же, де більша кількість жінок, відзначається більша кількість позашлюбних зв'язків, позашлюбних дітей, дітей, які вирости без батька, що впливає на делінквентну поведінку таких дітей у майбутньому, та вищий рівень жіночої бідності, що збільшує показник жіночої злочинності (с. 87–88). Автор пов'язує явище співвідношення кількості чоловіків та жінок з рівнем шлюбності, а останній впливає, на його думку, на рівень бідності, і як наслідок – злочинність. У суспільствах, де кількість працездатних чоловіків значно менша, ніж жінок, нижчий рівень шлюбності, вищий рівень бідності, і вищий рівень злочинності (с. 91–92). Дослідник робить також важливе уточнення, що чоловіки, які схильні до позашлюбних зв'язків, так само схильні до більш ризикованої поведінки й так само протиправної. Своїм позашлюбним дітям вони частіше передають у спадок такі самі гени (с. 93). Автор резюмує, що в культурах з високим співвідношенням кількості чоловіків і жінок, традиційні цінності стійкіші, такі цінності можуть стати сильнішими, коли жінок мало. У них зв'язок між співвідношенням кількості чоловіків і жінок та злочинністю більш прямий, ніж у суспільствах із низьким співвідношенням кількості чоловіків і жінок, де чоловіків більше, тут більш усвідомленою є необхідність набувати фінансові ресурси будь-яким можливим способом, щоб справити враження на потенційних партнерів-жінок.

Звичайно ж, кількісні процеси відіграють провідну роль у житті суспільства, і співвідношення кількості чоловіків і жінок впливає на стратегію репродуктивної поведінки, і як наслідок на багато інших процесів у країні. Ось чому, на наш погляд, акцент на ці питання має важливе значення для науки.

У цілому, монографія Ентоні Уолша «Сексуальність і злочин: неodarвіністична перспектива» є цікавим і пізнавальним матеріалом. Якщо опустити деякі зазначені вище недоліки, у роботі представлена концепція, що заслуговує на належну увагу з боку спільноти кримінологів.

Serhii F. DENYSOV

Doctor of Science in Law, Professor
(Chernihiv, Ukraine)
ORCID ID 0000-0002-1218-0016

Pavlo P. SERDIUK

Doctor of Science in Law, Professor
(Kyiv, Ukraine)
ORCID ID 0000-0002-8519-0012

REVIEW OF ANTHONY WALSH'S MONOGRAPH "SEXUALITY AND CRIME: A NEO-DARWINIAN PERSPECTIVE"

